

ЕСТЕТИКО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТРАДИЦІЙНОГО ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна ввійшла у XXI століття незалежною суверенною державою з давньою історією та традиціями, і сучасні соціально-економічні процеси у країні зумовлюють гостру необхідність духовного оновлення суспільства.

В умовах розбудови української держави помітно зросла увага педагогів до питання традицій, їхньої ролі й місця у вихованні молодого покоління. Перед сучасною освітою постає стратегічне завдання сформувати у молоді почуття єдності з рідним народом, його духовними надбаннями. Ці почуття можна розвинути і закріпити на ґрунті історичних традицій, минувшини, культурно-історичного доробку нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В ухвалі III Міжнародного конгресу “Українська освіта у світовому часопросторі”, який відбувся 21 – 22 жовтня 2009 року зазначено, що освіта має розвиватися на єдності виховання й навчання, гуманізму, професіоналізму і патріотизму; мати випереджальний характер; бути націленою у майбутнє, на розв'язання актуальних проблем нового століття, на формування у вихованців нових способів мислення й діяльності головним чином на українознавчих засадах. “Ми маємо готувати не вузькопрофільних спеців, а фахівців світового рівня: широкого світогляду, високих ідеалів, носіїв народних орієнтацій, моральних, етичних, естетичних засад” [8, 60].

Саме звернення до глибинних пластів декоративно-прикладного мистецтва – тисячолітнього доробку нашого народу, в якому зафіксовані духовність, обдарування, мистецький талант українців, їхнє життя, спосіб мислення, характер, погляди, почуття – становить вивірене часом підґрунтя

національної системи виховання. Завдяки пізнанню та оволодінню духовно-матеріальними цінностями рідного народу молода людина формується як яскрава, інтелігентна, неповторна особистість з глибокими різнобічними знаннями і прагненням втілити в собі національний ідеал, постійно самовдосконалюватися, духовно й естетично зростати.

За роки незалежності в українському суспільстві зростає прагнення до вивчення національних духовно-матеріальних цінностей, тому перед педагогічною наукою постає завдання розробки змісту, методів, технологій, організаційних форм навчання студентів засобами народного декоративно-прикладного мистецтва. На широкі можливості впливу на особистість цього напрямку народної культури, його особливу роль в естетичному вихованні студентської молоді акцентують увагу в своїх працях Є. Антонович, Л. Гаврилюк, М. Каган, М. Колеснік, Л. Масол, Г. Мельник, В. Мусієнко, Н. Ничкало, В. Радкевич, З. Резніченко, Л. Савка, І. Савчук, О. Сидоренко, В. Тищенко, В. Титаренко, Л. Фірсова, В. Шквирка та ін.

Досить вагомі напрацювання з даної проблеми у працях В. Титаренко, яка наголошує на взаємодії теоретично-практичного навчання та естетичного виховання студентів шляхом їх залучення до національних скарбів рідної культури, зокрема – декоративно-прикладного мистецтва. Схвальною є думка дослідниці про необхідність створення у навчальних закладах регіональних програм з предметів естетичного циклу, організації фольклорних, етнографічних експедицій, складання спеціальних регіональних карт народних промислів, фольклорно-етнографічних осередків тощо [7, 10].

Але на сьогодні недостатньо наукових досліджень, в яких би розглядався естетико-виховний потенціал, механізми впливу та особливості цілеспрямованого використання традиційного декоративно-прикладного мистецтва з метою підвищення ефективності становлення і розвитку естетичного смаку юнаків та дівчат студентського віку.

Формулювання цілей статті. Мета статті – охарактеризувати естетичний потенціал традиційного декоративно-прикладного мистецтва, визначити його основні функції, які сприяють підвищенню рівня виховного впливу на особистість.

Виклад основного матеріалу дослідження. В усі часи дослідники історії України, зокрема у галузі етнографії, етнології, мистецтвознавства, народознавства наголошували на високодуховній та естетичній цінності народного українського мистецтва. Про високий рівень естетичної культури у народному декоративно-прикладному мистецтві наголошують у своїх працях О. Воропай, І. Огієнко, М. Зубрицький, Г. Павлуцький, С. Китова, В. Щербаківський, В. Шухевич. Учені розкривають естетику народного фольклору, орнаментики, традицій народного мистецтва як втілення вишуканих естетичних смаків багатьох попередніх поколінь.

Народне мистецтво завжди має свій стиль, своє коріння, що сягає найглибших верств етнічних особливостей народу; народне мистецтво – декоративне, воно має прикладний характер, а тому тісно пов'язане з побутом. Щоб зрозуміти основний зміст і закони розвитку народного мистецтва, потрібно вивчати його у зв'язку з народним побутом. Розглядаючи мистецтво тільки і виключно на загальному тлі народного життя, ми зможемо його зрозуміти. Та не тільки зрозуміти, а й пізнати, яку величезну вагу має народне мистецтво для культури нашого народу [1, 479].

Про естетико-виховний потенціал традиційного декоративно-прикладного мистецтва М. Колеснік у своїй праці “Естетичні здібності людини” зазначає: “В ремеслі якнайменше штучності і якнайбільше глибокої життєвої правди. Тому заняття прикладним мистецтвом, ремеслом уберігає від естетства, небезпека якого полягає у тому, що воно призводить до нехтування істиною і добром, шукає переживання заради самих переживань. Твори прикладного мистецтва покликані вирішувати утилітарні й духовні запити особистості. Прикладне мистецтво повинно виражати характерні риси стилю нашого життя: простоту, лаконізм, правдивість, гармонійність. Все це

свідчить, наскільки важлива роль прикладного мистецтва, яке розвиває естетичний смак, почуття міри, вміння сполучати утилітарне з естетичним”. М.Колеснік наголошує на тому, що виховання естетичних смаків засобами народного декоративно-прикладного мистецтва, необхідне всім людям, незалежно від віку і освіти, важлива роль у вирішенні цього питання належить школам, університетам, які ставлять перед собою мету дати певну систему знань в галузі народної культури, виховати правильні естетичні погляди і смаки [4, 91].

Народне мистецтво як виховний засіб дає найбільшу свободу творчості, в якому естетичний світ значно багатший ніж реальний. Вся життєдіяльність, відображена у мистецтві, оживає різними барвами, які наповнюють естетичну свідомість естетичними почуттями.

Культурно-виховна місія українського народного мистецтва спрямована на розширення естетичної культури кожної людини. Опанування мистецтвом потребує одночасно перебувати у трьох світах або вимірах культури, насамперед бути захопленим видом народного мистецтва, навчитися пізнавати його образну природу і водночас засвоїти педагогічні засоби залучення до українського народного мистецтва. Так само як людство, мистецтво не старіє, це відкритий простір, у якому людина є гармонійною і самобутньою.

Українське народне мистецтво формує комплекс естетичних відчуттів, які переростають в естетичний смак. Разом з цим мистецтво впливає комплексно на розум і серце, формує цілісну особистість та виступає засобом морального, духовного, соціального вдосконалення людини.

Виняткове значення для Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини має розвиток у студентів факультету української філології, українознавців не лише педагога-майстра своєї справи, ерудованого спеціаліста, а й фахівця нової генерації, який володіє прикладними вміннями активізації процесу навчання і виховання учнів, що особливо актуально в умовах сучасної сільської школи, переваги якої в тому,

що вона максимально наближена до природи, а село – правічна колыска національної культури, мови, християнської моралі, релігії, народних ремесел, звичаєвості. Саме відродження народних традицій, художніх ремесел, духовної культури є одним із засобів виховання естетичної культури на факультеті української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

У формуванні творчої особистості студента-філолога, розвитку його здібностей чимала роль належить позааудиторній діяльності. За останні роки на факультеті в самодіяльну позааудиторну творчість широко впроваджується українська обрядовість, народні звичаї і традиції. Щорічне проведення народознавчих свят (“Андріївські вечорниці”, “А вже весна скресла”, “Уманський ярмарок”, “Ой на Івана, ой на Купала”) ознайомлює студентську молодь із світоглядом українського народу. Участь студентів-філологів у таких заходах, безумовно, впливає на виховання творчих якостей та формування національної самосвідомості, історичного мислення, почуття патріотизму тощо.

Творча модель майбутнього вчителя-філолога науково обґрунтована і розроблена на факультеті української філології викладачами кафедри української літератури та українознавства і впроваджується у навчально-виховний процес. У цій моделі для розвитку творчих умінь студентів-філологів було передбачено створення нової форми позааудиторної роботи – майстер-клас.

На сьогодні в Уманському педагогічному університеті на факультеті української філології успішно функціонують чотири майстер-класи – “Театр слова”, “Театр пісні”, “Театр танцю”, “Український рушник”.

Вагомий вплив на розвиток творчих здібностей має діяльність майстер-класу “Український рушник”, який створено у 2002 році (керівник – викладач кафедри української літератури та українознавства Мамчур Наталія Сергіївна).

Метою діяльності майстер-класу “Український рушник” є реалізація у майбутніх філологів зі спеціалізацією “українознавство” системи професійно необхідних знань у галузі українського народного вишивкарства, вироблення умінь та навичок власноручно примножувати культурно-мистецькі надбання свого народу.

Українська народна вишивка, зокрема вишитий рушник, є відображенням живописної, графічної й орнаментально-композиційної культури народу. Разом з тим рушник є результатом як матеріально-практичної, так і духовної діяльності людей. В ньому міститься інформація про орнамент, композицію, колорит, він охоплює сферу знань і вірувань, естетичні погляди, смаки, а також звичаєво-обрядові аспекти, етичні переконання тощо. Доктор культурологічних наук С. Китова у своїй праці “Полотняний літопис України: Семантика орнаменту українського рушника” наголошує про естетико-виховне значення рушника як самотнього явища у середовищі культурних цінностей, розглядає його як твір декоративно-вжиткового мистецтва, якому властива інформативність – здатність зберігати і повідомляти, а також передавати закладені у творах відомості, враження, уявлення, які розраховані і на розум, і на почуття. Ми поділяємо думку автора, що “Рушниковий орнамент, відбиваючи такі почуття й думки українського народу, є виразником і його самого, його смаків та уподобань, переживань і прагнень. У рушникових орнаментальних знаках можна вбачати своєрідну прамову, вгадувати відлуння часів, читати у цих вишиваних текстах оповіді про непересічні події суспільного і особистого життя українців” [3, 45].

Враховуючи характерні особливості традиційного вишитого рушника, викладачі кафедри української літератури та українознавства визначають його виховні можливості у естетичному розвитку студентів-філологів через діяльність майстер-класу “Український рушник”.

До майстер-класу зараховуються обдаровані студенти, які бажають удосконалити свої декоративно-прикладні уміння в галузі народної вишивки.

Основними завданнями діяльності майстер-класу “Український рушник” є:

- сприяти розвитку студентської творчості;
- виховання естетичних смаків студентів-філологів;
- аналіз, діагностика реального стану творчих, прикладних умінь учасника майстер-класу;
- прогнозування розвитку спеціальних знань і вмінь з мистецтва народного вишивкарства;
- конструювання навчально-пізнавального процесу у майстер-класі;
- реалізація результатів конструювання з формування майстерності вишивки;
- оцінка результатів навчально-пізнавального процесу у майстер-класі;
- передача авторського досвіду формування декоративно-прикладних умінь майбутнім учителям-філологам.
- здійснення пошуково-експедиційної роботи;
- відтворення старовинних рушників;
- удосконалення технології виконання вишивальних швів;
- дослідження етнолінгвістичного змісту українського рушника;
- поглиблення знань про історію розвитку рушникарства Східного Поділля;
- вивчення досвіду роботи майстрів вишивки;
- організація виставкової діяльності;
- екскурсійно-просвітницька діяльність.

Програма майстер-класу передбачає реалізацію комплексу формально-процесуальних, навчально-дослідних, науково-методичних проблем мистецтва вишивкарства, включаючи й актуальні нині для вищої педагогічної школи питання вивчення і відродження його кращих традицій.

Українська народна вишивка, зокрема вишитий рушник, є відображенням живописної, графічної й орнаментально-композиційної

культури народу. Разом з тим рушник є результатом як матеріально-практичної, так і духовної діяльності людини. В ньому міститься інформація про орнамент, композицію, колорит, він охоплює сферу знань і вірувань, демонструє естетичні погляди, смаки, а також враховує звичаєво-обрядові аспекти, етичні переконання тощо.

Основним завданням вишивальної творчості студентів-філологів є збирання та відтворення старовинних рушників Східного Поділля. Співробітниками та студентами, членами науково-дослідної лабораторії “Етнологія Черкаського краю”, під час етнографічних експедицій зібрано більше трьох сотень рушників.

У процесі відтворення рушників студенти вивчають особливості семантики орнаменту, кольору, технології виконання швів та мережок, адже орнаментальні мотиви українських рушників сягають своїм корінням у місцеву флору і фауну, в історичну традицію. Паралельно до кожного рушника ними створюються електронні схеми орнаменту, які з часом оформлюються в альбом.

Дослідження та відтворення автентичних зразків вишивки під час занять майстер-класу “Український рушник” сприяє формуванню творчих вмінь і навичок у студентів-філологів традиційного декоративно-прикладного мистецтва, естетичних смаків майбутніх філологів і українознавців, розширенню знань студентів з народознавства.

Народне-декоративне мистецтво в Уманському педагогічному університеті імені Павла Тичини розглядається як важлива художня цінність, що виконує численні функції, що сприяють підвищенню рівня естетико-виховного впливу на особистість, а саме:

1. *Гносеологічна функція*, яка визначається своєрідним пізнанням народного декоративно-прикладного мистецтва його місцевих особливостей.
2. *Аксіологічна функція* характеризується особливостями оцінювання витворів народного декоративно-прикладного мистецтва; зорієнтовує

студентів на цінності народного мистецтва, що сприяють задоволенню потреб людини та відповідають особистим запитам і нормам у певній історичній та життєвій ситуації.

3. *Гедоністична функція* народного декоративно-прикладного мистецтва пов'язана з духовним підйомом, почуттям насолоди. Заняття з української вишивки проходять під супровід української народної музики, пісні, що в свою чергу підсилює позитивний емоційний стан.
4. *Сугестивна функція* – декоративно-прикладне мистецтво має своєрідний психотерапевтичний характер, адже викликає навіювання певного потоку почуттів, емоцій та думок, які покращують самопочуття та настрої.
5. *Просвітницька функція* – народне декоративно-прикладне мистецтво виступає своєрідним “підручником життя”.
6. *Евристична функція* реалізовує мету активізувати і розвивати творчий потенціал студента засобами народного декоративно-прикладного мистецтва, збагачення його естетичних смаків, поглядів, його емоціонального світу, формування естетичного ідеалу, має пряме і безпосереднє відношення до різних видів діяльності майбутнього спеціаліста.
7. *Комунікативна функція* – народне мистецтво виступає в ролі особливої мови, своєрідного засобу спілкування між поколіннями.

Висновки. Вивчення народного декоративно-прикладного мистецтва є ефективним засобом виховання в студентів як національної самосвідомості, так і художніх здібностей. Слід залучати їх до народної культури у всій її цілісності, комплексності та різноманітності проявів. На наш погляд, це непросте завдання може бути розв'язане з позицій комплексного підходу до виховання й навчання в умовах інтеграції мистецтв – об'єктивної основи, на якій найбільш повно здійснюється вплив мистецтва на студентів.

Традиційне декоративно-прикладне мистецтво визначає художню специфіку народної культури і, на нашу думку, може й повинно нині стати

засобом національного відродження та естетичного виховання молоді. Ми переконані, що декоративно-прикладне мистецтво – це саме такий засіб педагогіки, що викликає найоптимальніший емоційний стан для формування культури особистості, в якому найяскравіше визначені всі етапи її формування: виявлення, засвоєння, створення та передачі народних, культурних, моральних й матеріальних цінностей.

Список літератури

1. Гаврилюк Л.И. Эстетическая культура и социальный прогресс: Проблема эстетического как феномен культуры. – К.: Наук. думка, 1978. – 244 с.
2. Калашник Н.Г. Естетичні смаки: їх витoki і формування / Запоріж. юрид. ун-т. – Запоріжжя: Просвіта, 2001. – 343 с.
3. Китова С. Полотняний літопис України: Монографія. – Черкаси, 2000.
4. Колесник М.І. Про естетичні здібності людини. – К: “Мистецтво”, 1966. – 114 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти України // Освіта України. – 2002. – 23 квітня.
6. Олекса Воропай. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. – Київ.: Акціонерне видавничо-поліграфічне товариство “Оберіг”, 1993. – 579 с.
7. Титаренко В. Теоретичні основи формування естетичної культури учнівської молоді // Молодь і ринок. – Спецвипуск. – 2009. – 27-28 вересня. – 155 с. – С. 6 – 11.
8. Ухвала III Міжнародного конгресу // Українознавство. – 2009. – Номер 4. – 327 с. – С. 60 – 63.
9. Фірсова Л.С. Формування естетичних оцінних суджень майбутніх вчителів засобами декоративно-прикладного мистецтва // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: КДПУ, 1998. – Вип. 14. – С. 120-123.
10. Яковлев Е.Г. Эстетический вкус как категория эстетики. – М.: Знание, 1986. – 64 с.

Н.С. Мамчур

Естетико-виховний потенціал традиційного декоративно-прикладного мистецтва

Анотація

У статті розглядається естетико-виховний потенціал традиційного декоративно-прикладного мистецтва та діяльність майстер-класу “Український рушник”.

Н.С. Мамчур

Эстетико-воспитательный потенциал традиционного декоративно-прикладного искусства

Аннотация

В статье рассматривается эстетико-воспитательный потенциал традиционного декоративно-прикладного искусства, а также деятельность мастер-класса “Украинский рушник”.

N.S. Mamchur

Aesthetically beautiful and educate potential of the traditional decoratively applied art

Summary

In the article aesthetically beautiful and educate potential is examined traditional decoratively applied arts that activity of master class the “Ukrainian towel”.

Ключові слова: декоративно-прикладне мистецтво, естетичний смак, українська вишивка, український рушник, майстер-клас.

Ключевые слова: декоративно прикладное искусство, эстетический вкус, украинская вышивка, украинский рушник, мастер-класс.

Key words: decoratively applied art, aesthetically beautiful taste, Ukrainian embroidery, ukrainian towel, master-class.